

Barbara Kasprzyk-Dulewicz (Muzeum Historii Kielc)
ORCID 0000-0001-6841-6641

Wystawa „Kielce - Keltz. Historia społeczności żydowskiej”

Streszczenie: W sierpniu 2022 r. w Muzeum Historii Kielc otwarto wystawę „Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej”, której zasadniczym celem było przypomnienie osiemdziesięcioletniej obecności społeczności żydowskiej w Kielcach. Na wystawie zaprezentowano najważniejsze aspekty historii związane z kieleckimi Żydami i obiekty pochodzące zarówno ze zbiorów muzealnych, jak również od innych instytucji i osób prywatnych.

Słowa kluczowe: wystawa, Żydzi, Holokaust, pogrom

Wystawę „Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej” prezentowano w salach wystaw czasowych Muzeum Historii Kielc od 19 sierpnia 2022 r. do 4 czerwca 2023 r. Ekspozycja wpisywała się w całoroczne obchody ogłoszone przez Radę Miasta Kielc, związane z przypadającą w 2022 r. osiemdziesiątą rocznicą likwidacji getta w Kielcach.

Choć losy społeczności żydowskiej w Kielcach od wielu lat są przedmiotem badań historyków (prace monograficzne Krzysztofa Urbańskiego, Joanny Tokarskiej-Bakir, Jacka Młynarczyka, Bożeny Szaynok, Sary Bender czy historyków skupionych wokół Instytutu Pamięci Narodowej), to wątek żydowskich Kielc nie był dotychczas szczególnie eksponowany w działaniach muzealnych. Muzeum Historii Kielc włączając się w obchody rocznicowe, podjęło próbę kompleksowego zaprezentowania skomplikowanej problematyki długoletniego współistnienia Polaków i Żydów w Kielcach. Z uwagi na ogromny zakres prac do realizacji wystawy powołano zespół kuratorski w składzie: Leszek Dziedzic, dr Barbara Kasprzyk-Dulewicz, Marcin Kolasa i dr Paweł Wolańczyk, wspierany przez ekspertów dr. Jarosława Dulewicza i dr. Marka Maciągowskiego².

- 1 Zob.: K. Urbański, *Kieleccy Żydzi*, Kielce 1993; tenże, *Zagłada ludności żydowskiej Kielc 1939–1945*, Kielce 1994; tenże, *Leksykon dziejów ludności żydowskiej Kielc 1789–1999*, Kraków 2000; J. Tokarska-Bakir, *Pod kłatwą: społeczny portret pogromu kieleckiego*, t. 1, t. 2, Warszawa 2018; J.A. Młynarczyk, *W cieniu zagłady. Losy kieleckich Żydów w czasie drugiej wojny światowej*, Toruń 2020; B. Szaynok, *Pogrom Żydów w Kielcach 4 lipca 1946*, Warszawa 1992; S. Bender, *In Enemy Land: The Jews of Kielce and the Region 1939–1946*, Boston 2019; *Wokół pogromu kieleckiego*, pod red. L. Kamińskiego, J. Żaryna, Warszawa 2006; *Wokół pogromu kieleckiego*, t. 2, pod red. L. Bukowskiego, A. Jankowskiego, J. Żaryna, Warszawa 2008.
- 2 M. Maciągowski jest autorem licznych publikacji na temat kieleckich Żydów. Warto chociażby wymienić: *Śladami cieni. Przewodnik po żydowskich Kielcach*, Kraków – Budapeszt 2011. J. Dulewicz to wieloletni współpracownik United States Holocaust Memorial Museum i Instytutu Yad Vashem, a także autor wielu publikacji, np. (wraz z J. Tokarską-Bakir) *“An Unfinished*

Celem podstawowym wystawy było przypomnienie osiemdziesięcioletniej obecności społeczności żydowskiej w Kielcach, we wszystkich aspektach jej funkcjonowania. Ekspozycja muzealna miała przywołać w świadomości kielczan obraz wielokulturowego miasta, jakim były Kielce do chwili eksterminacji ludności żydowskiej przez Niemców w okresie II wojny światowej. Przede wszystkim przybliżyła kielczanom „codziennosc” nieobecnych już sąsiadów, żyjących w większości w rytmie własnej kultury, stanowiących ponad 1/3 ludności miasta i mających znaczący wpływ na jego rozwój. Wydobywała i ukazywała również wzajemne relacje mieszkańców, znacząco różniących się przede wszystkim wyznaniem, kulturą i stylem życia, ale w większości potrafiących jednak pokojowo współżyć na co dzień, współdziałać w wielu zakresach i razem kształtować losy miasta. Ponadto, przywróciła w świadomości kielczan „niewidzialne” – chociaż trwające do dzisiaj w tkance miejskiej – relikty żydowskiej obecności. Jednym z celów tak zaaranżowanej wystawy było również zmierzenie się z „trudnym dziedzictwem” żydowskiej pamięci, utożsamiającej Kielce przede wszystkim z tragicznymi wydarzeniami pogromu w 1946 r.

Pierwszym elementem, na który chcieli zwrócić uwagę kuratorzy było przywołanie wizerunków konkretnych mieszkańców i opowiedzenie o ich życiu. Z tego względu na plakacie promującym wystawę pojawiła się rodzina Bekiermanów z Białogonu³, których losy mogą być modelowym przykładem historii polskich Żydów w XX w. Z tym wątkiem związanych było również kilkadziesiąt biogramów umieszczonych na wystawie wraz ze zdjęciami obywateli wyznania mojżeszowego, którzy zapisali się w dziejach miasta.

Scenariusz wystawy zakładał układ chronologiczno-problemowy, skorelowany z kierunkiem zwiedzania. W pierwszej sali odbiorca mógł się dowiedzieć, czym jest judaizm, jakie są najważniejsze żydowskie święta i przedmioty związane z życiem religijnym Żydów, a także poznać historię społeczności żydowskiej w Kielcach, poczynając od pierwszych podejmowanych prób osiedlania się. Część sali poświęcono prezentacji życia religijnego społeczności żydowskiej, w decydujący sposób definiującego i determinującego jej odrębność w społeczności lokalnej. Warstwę informacyjną stanowiły plansze objaśniające i ilustrujące zagadnienia judaizmu. Ten, wydawałoby się podstawowy, zakres wiedzy okazał się konieczny

Story: *genealogy of the Kielce Pogrom victims (selected problems and new research possibilities)*, „Scripta Judaica Cracoviensia. Studia z historii, kultury i religii Żydów” 2020, vol. 18, s. 141–161.

- 3 Na zdjęciu uwieczniono trzy pokolenia rodziny Bekiermanów, którzy prowadzili garbarnię w Białogonie. Seniorzy rodu Mendel i Estera mieli siedem córek, trzech synów i kilkoro wnucząt. Z całej rodziny wojnę przeżyło trzech mężczyzn: dwóch synów (Judka i Dawid) i zięć (Mosze). Losy pozostałych były tragiczne. Pierwszą tragedią, która dotknęła rodzinę, była śmierć córki Elki, która została zamordowana w kwietniu 1942 r. w związku z podejrzaniem o działalność komunistyczną. Mendel i Estera zostali zastrzeleni w pierwszym dniu akcji likwidacyjnej getta. Resztę kobiet i dzieci zamordowano w obozie zagłady w Treblince. M. Baum, „*Nie wiemy, co przyniesie nam kolejna godzina...*”. *Dziennik pisany w ukryciu w latach 1943–1944*, Warszawa 2020.

1. Aranżacja w pierwszej sali dotycząca judaizmu, fot. A. Borys, 2023 r. Zbiory Muzeum Historii Kielc.

2. Lampka chanukowa i inne obiekty związane z obrzędowością żydowską, fot. B. Kasprzyk-Dulewicz, 2022 r.

3. Historie międzywojenne. Słup z ogłoszeniami, fot. A. Borys, 2023 r. Zbiory Muzeum Historii Kielc.

4. Aranżacja atelier z fotografiami kieleckich Żydów, fot. A. Borys, 2023 r. Zbiory Muzeum Historii Kielc.

5. Sala poświęcona II wojnie światowej, fot. A. Borys, 2023 r. Zbiory Muzeum Historii Kielc.

6. Instalacja ceramika Marka Cecuły „Zatrzymany czas”, fot. A. Borys, 2023 r. Zbiory Muzeum Historii Kielc.

7. Marek Cecuła przy swojej instalacji w czasie wernisażu wystawy, fot. A. Ciosek, 2022 r.

8. Manny Bekier (stoi za mównicą) – prezes Stowarzyszenia Kieleckich Żydów w Nowym Jorku, syn ocalałego Judki Bekiermana – przemawia podczas wernisażu wystawy. W roli tłumacza dr Jarosław Dulewicz, fot. A. Ciosek, 2022 r.

do wypunktowania zasadniczych różnic wyznaniowych. Natomiast na wielkoformatowych ilustracjach pokazane zostały ważne obiekty architektoniczne – synagoga, domy modlitwy, m.in. Herszla Zagajskiego, kieleckie kuczki, ohel Mordechaja Kuzminera i kirkut/cmentarz. W gablotach umieszczono fragment tory i sukienkę na torę (meil), zachowane artefakty związane z obrzędami religijnymi i dokumenty obrazujące historię kieleckiej gminy żydowskiej. Całość uzupełniał pokaz wideo, prezentujący rekonstrukcję wnętrza kieleckiej synagogi autorstwa Piotra Świerczyńskiego ze Stowarzyszenia im. Jana Karskiego.

W drugiej sali opowiedziano o życiu żydowskich mieszkańców Kielc w okresie II Rzeczypospolitej, koncentrując się na organizacji i funkcjonowaniu kieleckiej gminy żydowskiej, a także na dużym znaczeniu społeczności żydowskiej w życiu miasta. Pokazano wybrane wątki: szkolnictwo żydowskie w Kielcach, zagadnienia związane z wychowaniem dzieci, poszczególne gałęzie przemysłu handlu i usług, w których dominowali Żydzi, problematykę emigracji i nie zawsze łatwych relacji polsko-żydowskich. Uwagę zwracała aranżacja warsztatu szewskiego i atelier fotograficznego. Uzupełnieniem ekspozycji były gabloty z oryginałami dokumentów, fotografie oraz uliczny słup ogłoszeniowy z kopiami afiszy, plakatów, ulotek i innych efemerycznych dokumentów żydowskiego życia społecznego w pierwszych dekadach XX w. Jednym z najciekawszych elementów była mapa nieruchomości polskich i żydowskich w mieście w okresie międzywojennym, opracowana przez dr. Pawła Wolańczyka na podstawie przedwojennych źródeł.

W trzeciej sali zaprezentowano dzieje społeczności żydowskiej Kielc w czasie II wojny światowej. W tej przestrzeni uwagę zwracał płot symbolizujący separację społeczności żydowskiej zamkniętej w getcie. Istotnym elementem tego fragmentu wystawy była projekcja filmu ilustrująca przesiedlanie Żydów z terenu miasta do getta. Dopełniały ją teksty, fotografie, dokumenty i ilustracje z epoki, zaznajmające zwiedzających z polityką Niemców wobec Żydów. Część sali zajmowały plansze z planem i informacjami na temat getta, m.in. o działalności utworzonego przez Niemców Judenratu (Żydowskiej Rady Starszych, mającej ułatwić okupantowi zarządzanie społecznością żydowską). Warstwę ilustracyjną stanowiły fotokopie zachowanych zdjęć z getta i dni jego likwidacji 20–24 sierpnia 1942 r., a uzupełniały ją oryginalne obiekty prezentowane w gablotach. Domknięcie tego wątku stanowiła symboliczna w swej wymowie aranżacja przedstawiająca bagaże porzucone przez wysiedlanych Żydów. W oddzielnej gablocie ukazano temat pomocy niesionej Żydom zobrazowany za pomocą medalu „Sprawiedliwi wśród Narodów Świata” przyznanego Mariannie Sowiak-Chodnikiewicz z Kielc, która w czasie wojny uratowała Hanę Szłomi. Na wystawie nie pominięto również trudnego wątku pogromu kieleckiego z lipca 1946 r., który zilustrowano archiwalnymi fotografiami z pogrzebu ofiar.

W ostatniej sali ukazano na fotografiach niknące pozostałości po społeczności żydowskiej – ślady po mezuzach, kuczkach, niszczące kamienice. Cenny element tej przestrzeni stanowiła instalacja światowej sławy ceramika Marka Cecuły – którego ojcem był kielczanin Mordechaj Kohn – dotycząca pamięci po mieszkającej przez osiemdziesiąt lat w Kielcach społeczności żydowskiej.

Uzupełnieniem ekspozycji był bogaty program wydarzeń towarzyszących: spotkania z ekspertami, m.in. prof. dr. hab. Dariuszem Stolą i prof. dr. hab. Marcinem Wodzińskim, warsztaty, projekcje filmów, a także wydawnictwa muzealne, w tym dwujęzyczny (polsko-angielski) bogato ilustrowany katalog poświęcony historii kieleckich Żydów⁴. Kilkadziesiąt przystępnie napisanych tekstów oraz setki fotografii i dokumentów stanowi kompendium wiedzy skierowane zarówno do kielczan, diaspory żydowskiej wywodzącej się z Kielc, jak i wszystkich osób zainteresowanych historią i kulturą Żydów polskich. Docenieniem tej publikacji była statuetka Świętokrzyskiej Nagrody Muzealnej im. Tadeusza Włoszka, którą wręczono autorom w 2023 r. Muzeum wydało również w serii *Źródła do dziejów Kielc*, dwujęzyczny (polsko-angielski) zeszty poświęcony historii kieleckiej synagogi⁵.

Na wystawie eksponowano wiele unikalnych, wcześniej niepublikowanych zdjęć oraz materiałów archiwalnych. Pochodziły one m.in. od potomków żydowskich rodzin, które wyemigrowały z Kielc przed 1939 r. bądź przetrwały Holocaust. Materiały na wystawę przekazało kilkadziesiąt prywatnych osób prawie ze wszystkich kontynentów. Muzeum Historii Kielc otrzymało również dokumenty i fotografie od wielu instytucji krajowych i zagranicznych. Wystawę „Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej” można uznać za istotne wydarzenie muzealne, które przyczyniło się do umocnienia pozytywnego obrazu Kielc na świecie. Ekspozycja swoją skalą i różnorodnością wyznaczyła nowy standard w działaniach muzealnych dotyczących Żydów kieleckich. O jakości przedsięwzięcia świadczy również pozytywna recenzja, która ukazała się w czasopiśmie „Tłomackie 3/5”, wydawanym przez Żydowski Instytut Historyczny im. E. Ringelbluma⁶.

Powstanie wystawy nie byłoby możliwe bez zaangażowania pracowników Muzeum Historii Kielc i osób, które udzielały nam wsparcia. Składamy serdeczne podziękowania, instytucjom, które użyczyły materiałów oraz wspomagały nas przez cały okres przygotowań, przede wszystkim The Kielcer Society of New York i Jewish Community in Israel, jak również: Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie, Bibliotece Kongresu Stanów Zjednoczonych, Gershon Iskowitz Foundation Toronto, Galerii Narodowej w Kanadzie, Bibliotece Narodowej w Warszawie, Muzeum Narodowemu w Krakowie, Muzeum Narodowemu w Warszawie, Archiwum

4 *Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej. Kielce – Keltz. History of the Jewish community*, red. P. Wolańczyk, Kielce 2022, ss. 174.

5 L. Dziedzic, *Synagoga w Kielcach. Synagogue in Kielce. Źródła do dziejów Kielc*, z. 14, Kielce 2022, ss. 48.

6 D. Flisiak, *Wystawa „Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej” w Muzeum Historii Kielc*, „Tłomackie 3/5. Czasopismo Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma” 2023, nr 1, s. 46–47.

Państwowemu w Kielcach, Archiwum Państwowemu w Radomiu, Stowarzyszeniu im. Jana Karskiego, Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach, Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Kielcach, Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, Wojewódzkiemu Urzędowi Ochrony Zabytków w Kielcach, Ośrodkowi Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej, Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie.

Dziękujemy również osobom prywatnym: Michele Akerberg, Mirosławie Banaś, Mannyemu Bekierowi, Susan David, Jarosławowi Dulewiczowi, Joanne Finkielstein Goodman, Judy Golan, Ihorowi Holubizky'emu, Małgorzacie Jarońskiej, Grażynie Kaczmarek, Dariuszowi Kalinie, Yaacovowi Kotlickiemu, Dinah Kramer, Jerzemu Krzewickiemu, Małgorzacie Lechowicz, Krzysztofowi Lorkowi, Józefowi Lorskiemu, Jarosławowi Machnickiemu, Grzegorzowi Maciągowskiemu, Markowi Maciągowskiemu, Konradowi Majowi, Adamowi Massalskiemu, Jackowi Mętrakowi, Marcinowi Michalskiemu, Markowi Michniewskiemu, Krzysztofowi Myślińskiemu, Lindzie Nash, Elżbiecie Oleszek, Itzakowi Peledowi, Dariuszowi Piotrowiczowi, Joyce Pollakoff, Mikaelowi Rechtsmanowi, Helen Rubin, Barbarze Świerczyńskiej i Kamili Wojdzie.

Aneks nr 1

List Yaacova Kotlickiego, prezesa Związku Żydów Kieleckich w Izraelu, odczytany podczas wernisażu wystawy „Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej”.

Szanowni Goście,
Panie i Panowie

Historia gminy żydowskiej w Kielcach była bardzo krótka. Od dnia, w którym pierwsi Żydzi mogli zamieszkać w Kielcach do zniszczenia społeczności żydowskiej przez niemieckich morderców pod koniec sierpnia 1942 r., minęło nie więcej niż osiemdziesiąt lat.

W tym krótkim okresie społeczność żydowska w mieście rozwijała się w szybkim tempie, a w przededniu wybuchu II wojny światowej polscy obywatele wyznania mojżeszowego stanowili jedną trzecią mieszkańców Kielc. Chcę podkreślić, że ci ludzie byli Polakami, ich rodziny żyły i wspierały rozwój tej ziemi od setek lat, a różnili się od innych jedynie swoją wiarą.

Żydowski mieszkańcy Kielc dobrze wpisali się w życie całego miasta i w dużej mierze współuczestniczyli w decyzjach dotyczących jego rozwoju gospodarczego i obywatelskiego. Przemysłowe, społeczne i kulturalne inicjatywy żydowskich mieszkańców Kielc, obejmowały wiele projektów: budowlanych, w tym rezydencji, hoteli i obiektów kulturalnych, zakładanie dużych zakładów przemysłowych czy organizacji rzemieślniczych, rozwój tętniącego życiem handlu, tworzenie systemu opieki zdrowotnej, inicjatywy w zakresie transportu publicznego, bankowości, zakładania szkół i instytucji edukacyjnych, a także wiele działań kulturalnych, w tym też prasowych i działalność sportową.

Pomimo różnic w przekonaniach religijnych, a także różnic kulturowych i stylu życia, wiele z powyższych inicjatyw zostało zrealizowanych w pełnym partnerstwie między żydowskimi i chrześcijańskimi mieszkańcami miasta, a przykładem tego jest również moja własna rodzina.

Jednocześnie w życiu kieleckich Żydów nie brakowało wyzwań i problemów, które wynikły często z aktywnej działalności antysemitki, zwłaszcza po śmierci cenionego polskiego przywódcy marszałka Józefa Piłsudskiego w 1935 r. Trzeba wiedzieć, że Kielce w oczach Żydów, były jednym z najbardziej antysemitki obszarów w Polsce. Pierwszy i ostatni pogrom polskich Żydów w okresie niepodległości Polski miał miejsce w Kielcach (pogromy z 11 listopada 1918 r. i 4 lipca 1946 r.).

Gdy tylko Niemcy wkroczyli do Kielc, życie kieleckich Żydów zamieniło się w piekło, które pogorszyło się wraz z utworzeniem getta w kwietniu 1941 r. 20 sierpnia 1942 r. – dokładnie osiemdziesiąt lat temu, getto otoczyli niemieccy mordercy oraz ich pomocnicy, którzy rozpoczęli proces eksterminacji społeczności żydowskiej Kielc.

W ciągu czterech dni zamordowano i wysłano na śmierć w Treblince około 20 000 osób, jedną trzecią mieszkańców miasta Kielce, starców, kobiety i dzieci. Byli to obywatele miasta – żydowscy Polacy, o których wielkim wkładzie w rozwój Kielc wspominałem wcześniej.

Spśród 20 000 żydowskich mieszkańców Kielc wojnę przeżyło tylko około dwieście – trzysta osób, ale koniec wojny nie był dla nich końcem nieszczęść. 4 lipca 1946 r. miał miejsce pogrom kielecki, w którym mieszkańcy zamordowali 42 Żydów mieszkających w mieście, ocalałych z Holokaustu i obozów zagłady.

Po pogromie kieleckim nawet nieliczni, którzy przeżyli piekło, opuścili Polskę, dołączając do swoich przyjaciół i członków rodziny, którzy wyemigrowali z Polski przed wojną, głównie do Ameryki Północnej i Ziemi Izraela.

Patrząc na osiemdziesiąt lat, które minęły od tego czasu, wydaje się, że pomimo wszystkich tragedii, które spotkały żydowskich mieszkańców, Kielce do dziś pozostały w ich sercach oraz sercach ich rodzin i dzieci. Kieleccy Żydzi w USA, Kanadzie i Izraelu utworzyli jeszcze przed II wojną światową organizacje pochodzących z Kielc i ich rodzin (Landsmanshafś), które zajmowały się i do dziś zajmują się ochroną pamięci i dokumentowaniem żydowskiego życia w mieście. Warto tu wspomnieć dwie książki napisane przez Żydów kieleckich po wojnie i wydane przez kielecką organizację żydowską w Izraelu. Są to: *Sefer Kielce* i *W naszym zdevastowanym domu*.

Członkowie drugiego i trzeciego pokolenia kieleckich Żydów założyli strony internetowe i strony na Facebooku, aby kontynuować dokumentowanie i utrwalanie wspomnień oraz organizować uroczystości upamiętniające. Z biegiem lat rosło zainteresowanie, obejmujące również wizyty w Kielcach oraz udział w wydarzeniach organizowanych w mieście na ten temat.

Kielce pozostały głęboko w sercach ocalałych Żydów. Czy po wojnie Żydzi kieleccy pozostali w sercach mieszkańców miasta Kielce?

Trudno powiedzieć.

Po II wojnie światowej pamięć o kieleckich Żydach została prawie całkowicie wymazana. Zdevastowano nawet groby tysięcy żydowskich mieszkańców Kielc na miejskim cmentarzu żydowskim, a nagrobki wykorzystano jako materiał budowlany w różnych miejscach miasta.

Wraz z odejściem Sowietów z Polski kilku kieleckich historyków zaczęło dokumentować historię kieleckich Żydów, a nawet opublikowało kilka książek na ten temat. Jednak historia kieleckich Żydów, ich udział w rozwoju miasta i wstrząsający fakt, że jedna trzecia jego mieszkańców została zamordowana w ciągu czterech dni, pozostawał nieznany i nie przenikał do narracji historycznej.

Stan ten zaczęło zmieniać kilka samotnych osób.

Ksiądz Janusz Daszuta i jego przyjaciel Bogdan Białek oraz inni przyjaciele uznali, że historia kieleckich Żydów nie może pozostać schowana tylko w księgach historycznych i zaczęli opowiadać tę historię publicznie. Początkowo przy organizacji uroczystości dla uczczenia ofiar pogromu kieleckiego przy ul. Planty

i cmentarzu na Pakoszu, a później przy budowie pomnika Menory na granicy getta przy ul. IX Wieków Kielc, upamiętniającego 20 000 żydowskich mieszkańców Kielc zamordowanych przez Niemców w sierpniu 1942 r.

W tym samym czasie ta sama niewielka grupa założyła w Kielcach Stowarzyszenie im. Jana Karskiego i zaczęła regularnie organizować wydarzenia kulturalne, dialog i studia na różne tematy związane z judaizmem w ogóle, a zwłaszcza z kieleckimi Żydami. Uczestniczyło w nich tysiące kieleckich uczniów i zainteresowanych tą tematyką mieszkańców miasta. Ta działalność prowadzona jest przez małą grupę osób w ramach Instytutu Kultury Spotkania i Dialogu mieszczącego się na parterze budynku przy ul. Planty 7-9 i jest skromnie finansowana z budżetu miasta Kielce i wielu darczyńców. Kilka lat temu powstała tam również niewielka ekspozycja, która opowiada historię kieleckich Żydów i pogromu kieleckiego, który miał miejsce w tym samym budynku.

Na przestrzeni lat kilka innych podmiotów w mieście włączyło się w upamiętnianie historii kieleckich Żydów, m.in. Fundacja Pojednanie pod przewodnictwem Edwarda Ówiera, Muzeum Dialogu Kultur w Kielcach. Wystawę plenerową „W Dobrym Miejscu” zorganizowała pani Kamila Wojda w 2019 r., były także różne prywatne inicjatywy nauczycieli i wychowawców w szkołach w mieście.

W rocznicę zamordowania 20 000 żydowskich mieszkańców Kielc Stowarzyszenie im. Jana Karskiego organizuje uroczystości żałobne ku czci pomordowanych w pobliżu pomnika Menory z udziałem Prezydenta Kielc, Naczelnego Rabina Polski, Ambasadora Izraela w Polsce i innych dostojników. Choć było to zabójstwo jednej trzeciej mieszkańców miasta, liczba mieszkańców miasta biorących udział w tej uroczystości jest niewielka, tylko kilkadziesiąt osób!!!

Pragnę wyrazić uznanie dla Rady Miasta Kielce, która w osiemdziesiątą rocznicę likwidacji kieleckiego getta przez niemieckich morderców ogłosiła rok 2022–2023 Rokiem Żydowskiego Dziedzictwa Kielc i Pamięci o Ofiarach Kieleckiego Getta.

Niech różne wydarzenia, które odbędą się w tym roku, będą wyrazem uznania mieszkańców Kielc za udział dawnych żydowskich współobywateli w rozwoju ich miasta, a także służą zachowaniu ich w pamięci i zaznaczeniu obecności w przestrzeni miasta. Jest wiele wybitnych postaci, których zasługi dla żydowskiej i polskiej społeczności Kielc zasługują na upamiętnienie pod postacią nazw ulic, patronów szkół. Budynek, w których mieściły się znaczące żydowskie instytucje można opatrzyć stosowną informacją.

Na koniec pragnę podziękować Muzeum Historii Kielc i pogratulować jego dyrektorowi Panu Grzegorzowi Maciągowskiemu oraz pracownikom muzeum inicjatywy zorganizowania specjalnej wystawy opowiadającej o historii i pracy 20 000 obywateli polskich wyznania mojżeszowego, którzy mieszkali w Kielcach i już ich nie ma.

Z poważaniem,
Yaacov Kotlicki
w imieniu Związku Żydów Kieleckich w Izraelu

Aneks nr 2

List Manny Bekiera, prezesa Kietzler Society of NY – Stowarzyszenia Kieleckich Żydów w Nowym Jorku, przesłany do prezydenta Kielc Bogdana Wenty (tłumaczenie z j. ang.).

20 maja 2023 r.

Bogdan Wenta
Prezydent Miasta Kielce
25-303 Kielce, Polska

Szanowny Panie Prezydencie Wenta,

Dziękuję za Pana ciepłe słowa na temat naszej wspólnej historii. Było dla nas zaszczytem i przywilejem, aby podjąć współpracę i wspomóc Muzeum Historii Kielc w jego niesamowitych wysiłkach włożonych w podzielenie się tragiczną historią społeczności żydowskiej Kielc z mieszkańcami Kielc i liczną grupą odwiedzających muzeum. To właśnie te wysiłki muzeum, jak również Stowarzyszenia Jana Karskiego, przyniosły ciepłe relacje między Miastem Kielce a potomkami kwitnącej niegdyś żydowskiej społeczności.

Miałem przyjemność przebywać w Kielcach w sierpniu zeszłego roku, aby wziąć udział w otwarciu wystawy i aby Kietzler Society of NY znalazła się wśród organizacji wspierających.

W imieniu potomków dawnej społeczności żydowskiej w Kielcach pragnę Panu podziękować za aktywne wsparcie w przywracaniu świadomości o naszym dziedzictwie, zasługach dla miasta, a także uświadomienie zarówno rodowitym mieszkańcom Kielc, jak i osobom przyjezdnym, tragicznych doświadczeń powojennych.

Mam nadzieję prowadzić w Kielcach misję potomków kieleckiej społeczności Żydów i w lipcu 2024 r. wziąć udział w upamiętnieniu kolejnej rocznicy pogromu. W trakcie tego wydarzenia mam też nadzieję, że będę mieć przyjemność i zaszczyt osobiście spotkać Pana.

Życzę Panu dalszych sukcesów

Manny Bekier, przewodniczący
Kietzler Society of New York

Bibliografia

Opracowania

- Baum M., „*Nie wiemy, co przyniesie nam kolejna godzina...*”. *Dziennik pisany w ukryciu w latach 1943–1944*, Warszawa 2020.
- Bender S., *In Enemy Land: The Jews of Kielce and the Region 1939–1946*, Boston 2019.
- Dziedzic L., *Synagoga w Kielcach. Synagogue in Kielce. Źródła do dziejów Kielc*, z. 14, Kielce 2022.
- Flisiak D., *Wystawa „Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej” w Muzeum Historii Kielc*, „*Tłomackie 3/5. Czasopismo Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma*” 2023, nr 1.
- Kielce – Keltz. Historia społeczności żydowskiej. Kielce – Keltz. History of the Jewish community*, red. P. Wolańczyk, Kielce 2022.
- Maciągowski M., *Śladami cieni. Przewodnik po żydowskich Kielcach*, Kraków – Budapeszt 2011.
- Młynarczyk J.A., *W cieniu zagłady. Losy kieleckich Żydów w czasie drugiej wojny światowej*, Toruń 2020.
- Szaynok B., *Pogrom Żydów w Kielcach 4 lipca 1946*, Warszawa 1992.
- Tokarska-Bakir J., Dulewicz J., „*An Unfinished Story*”: *genealogy of the Kielce Pogrom victims (selected problems and new research possibilities)*, „*Scripta Judaica Cracoviensia. Studia z historii, kultury i religii Żydów*” 2020, vol. 18.
- Tokarska-Bakir J., *Pod kłatwą: społeczny portret pogromu kieleckiego*, t. 1, t. 2, Warszawa 2018.
- Urbański K., *Kieleccy Żydzi*, Kielce 1993.
- Urbański K., *Zagłada ludności żydowskiej Kielc 1939–1945*, Kielce 1994.
- Wokół pogromu kieleckiego*, pod red. Ł. Kamińskiego, J. Żaryna, Warszawa 2006.
- Wokół pogromu kieleckiego*, t. 2, pod red. L. Bukowskiego, A. Jankowskiego, J. Żaryna, Warszawa 2008.

O autorce:

dr Barbara Kasprzyk-Dulewicz – ur. 1987, dr, historyczka, muzealniczka, kustoszka w Dziale Gromadzenia i Dokumentacji Muzeum Historii Kielc. Autorka kilkudziesięciu artykułów, prac zwartych i tekstów popularnonaukowych z zakresu historii ziem polskich XX w. ze szczególnym uwzględnieniem Kielecczyny. Laureatka Świętokrzyskiej Nagrody Muzealnej im. Tadeusza Włoszka w 2023 roku.
e-mail: kasprzyk-dulewicz@mhki.kielce.eu

Barbara Kasprzyk-Dulewicz (Kielce History Museum) **Exhibition "Kielce - Keltz. History of the Jewish community"**

In August 2022, the Museum of Kielce History opened an exhibition titled "Kielce – Keltz: History of the Jewish Community", aiming to commemorate the eighty-year presence of the Jewish community in Kielce. The exhibition showcased significant stories linked to Kielce Jews and items related to various themes, sourced from museum collections and other institutions and private individuals.

Keywords: exhibition, Jews, Holocaust, pogrom